ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

18

เขียนอดีตใหม่ในประวัติศาสตร์: เขียนตำแหน่งแห่งที่ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ใน “ประวัติศาสตร์ชาติ”*

Writing a new past in the history: Positioning the local history in the national one

Received: October 21, 2024 | Revised: July 16, 2025 | Accepted: July 23, 2025
DOI: 10.14456/drj.2025.28

ดร. ชัยพงษ์ สำเนียง**

Dr. Chaipong Samnieng

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “โครงเรื่องประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์นิพนธ์ท้องถิ่น: การสร้างสร้างตำแหน่งแห่งที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ชาติ” ภายใต้ “โครงการต่อยอดการศึกษาวิจัยขั้นแนวหน้าด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมืองในประวัติศาสตร์ สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์และสังคมของหัวเมืองฝ่ายเหนือ” ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม โดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนากำลังคน และทุนด้านการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรม สัญญาเลขที่ B40G680013

This article is part of the research project titled “Plots of Thai History and Local Historiography: Positioning of Local History in the National History. Under the research project Frontier research to advance the study of society, culture, and politics in the history, current situations, and future trends, and to build new knowledge about the history and society of lower northern Thailand. This research has received funding support from the NSRF via the Program Management Unit for Human Resources & Institutional Development. Research and Innovation (grant numbar B40G680013)

** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล: chaipong08@gmail.com

Assistant Professor in the Department of History, Faculty of Social Sciences, Naresuan University email: chaipong08@gmail.com

บ ท คั ด ย่ อ

การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังทศวรรษ 2540 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ การครองราชย์ครบ 60 ปีของมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ทำให้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่มีแก่นสำคัญอยู่ที่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือเรียกอีกอย่างว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม” เป็นการผสมระหว่างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยมกับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม เพื่อทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีตัวตนที่ยึดโยงกับชาติที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมเช่นนี้สัมพันธ์กับการสร้างตัวตน สำนึก อัตลักษณ์ และความเป็นประวัติศาสตร์ของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ รวมถึงกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของเราในชาติด้วย ภายใต้บริบทที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยมอย่างเดียวไม่มีพลังในการสร้างตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์ชาติ กล่าวอีกแง่หนึ่ง คือ การทำความเข้าใจการสร้างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะทำให้เข้าบริบทของสังคม โลกทัศน์ ชีวทัศน์ของผู้คนร่วมสมัยในมิติต่างๆ และให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในฐานะวิธีคิดเพื่ออธิบายพลวัตของสังคมด้วย

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, ประวัติศาสตร์ชาติ, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม

Abstract

The writing of local history after the B.E. 2540s underwent significant changes. Specifically, the 60th anniversary of King Rama IX's reign led to the development of local history that was closely linked with the royal nationalism ideology, which centers on the nation, religion, and monarchy. This approach is also referred to as "Royal Nationalist Local History." It represents a blending of the narratives of localism and royal nationalism to anchor local history within the nation, with the monarchy at its core. Writing local history in this royal nationalist manner is connected to the construction of identity, consciousness, and historical awareness of people in specific areas, as well as determining our position within the nation. This occurs in a context where localism alone lacks the power to establish a position within national history. In other words, understanding the creation of local historical narratives helps one grasp the societal context, worldview, and life perspectives of contemporary people in various dimensions, and it emphasizes history as a way of thinking to explain the dynamics of society.

Keywords: Local History, National Historical Narrative, Royal Nationalist Local History

บทนำ

การให้ความสำคัญกับคำถามที่ว่า เราจะเข้าใจประวัติศาสตร์จากอดีตได้อย่างไร จะทำความเข้าใจโครงเรื่องประวัติศาสตร์ และรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของสังคม โลกทัศน์ ชีวทัศน์แบบใด ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในฐานะวิธีคิด กล่าวคือ จะทำความเข้าใจ รับรู้ และสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมา จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถูกเขียนขึ้นภายใต้บริบท และโครงเรื่องที่หลากหลาย[1] ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาเกิดกระแสประวัติศาสตร์ใหม่ๆ ขึ้น อีกทั้ง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ชาตินิยม มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางว่า “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” เป็นการอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะพันธุ์ทาง (Hybrid) ซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 2540 ที่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีพลังครอบงำประวัติศาสตร์ท้องถิ่น[2] (ธงชัย วินิจจะกูล 2544)

ทั้งนี้ทั้งนั้น การเกิดขึ้นของรัฐไทยสมัยใหม่เป็นเรื่องที่เกิดจากการได้ดินแดน

---

1 โดยทั่วไปประวัติศาสตร์มีกระบวนการเขียนหลากหลายแบบเช่น ประวัติศาสตร์ชาตินิยม ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยม ทั้งนี้ทั้งนั้น การมองว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ต้องปราศจากอคติ หลักฐานสามารถเรียงต่อแล้วอธิบายแบบ Ranke ที่บอกว่า ข้อมูล หลักฐานสามารถบอกประวัติศาสตร์ตัวเองได้ แต่ทั้งหมดนักประวัติศาสตร์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการร้อยเรียง และสร้างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์เป็นผู้ที่เลือก ตัดข้อมูลบางอย่างในการอธิบายประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิธีการทางประวัติศาสตร์แบบหนึ่งซึ่งอาจมีอคติอยู่ ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่เถียงกันได้ในห้วงเวลาต่างๆ แม้ว่าโครงเรื่องหนึ่งๆ จะหมดพลังในการอธิบายไปแล้ว แต่ก็เปิดโอกาสให้เกิดการตีความ อธิบาย และสร้างโครงเรื่องใหม่ ๆ ได้เสมอ วิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นแนวพินิจในการมองความเปลี่ยนแปลง จากความเข้าใจเบื้องต้นดังกล่าว

2 การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเรื่องอดีต จึงไม่มีทางเอาตัวตนของในปัจจุบันไปวิเคราะห์อดีตได้ หากมองแบบนั้นจะไม่สามารถอธิบาย และเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาประวัติศาสตร์ได้เลย งานทางประวัติศาสตร์หลายชิ้นพยายามตอบคำถามว่า ทำไมคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ถึงเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ คำอธิบายในยุคสมัยหนึ่งสมเหตุสมผลหรือไม่ เมื่อเวลาผ่านพ้นไปวิธีคิดทางประวัติศาสตร์ บทสนทนาของผู้คนก็เปลี่ยนไปทำให้การอธิบายประวัติศาสตร์เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ดังที่ E.H.Carr (1961) เสนอว่า “ประวัติศาสตร์เป็นบทสนทนาที่ไม่สิ้นสุดระหว่างอดีตกับปัจจุบัน”

หรือเสียดินแดนงานของ ธงชัย วินิจจะกูล (1994) *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation* [แปลเป็นภาษาไทยในชื่อ กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ (2556)] ชี้ให้เห็นการสร้างชาติไทยผ่านแผนที่ และ ไชยันต์ รัชชกูล (1994) *The Rise and fall of the Thai absolute monarchy: foundations of the modern Thaistate from feudalism to peripheral capitalism* [แปลเป็นภาษาไทยในชื่อ อาณานิคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์ : การก่อรูปรัฐไทยสมัยใหม่จากศักดินานิยมสู่ทุนนิยมรอบนอก (2560)] ชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามเกิดจากการเป็นทุนนิยมรอบนอกที่สยามกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกแบบอาณานิคม สยามรีดเร้นทางเศรษฐกิจจากหัวเมืองต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลางจนเกิดกลายเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามขึ้นมาในท้ายที่สุด ในรัชกาลที่ 5 มีการส่งข้าหลวง สร้างระบบมณฑลเทศาภิบาลทำให้ค่อยๆ ผนวกรัฐชายขอบ รวมถึงเข้าไปจัดการทรัพยากรในรัฐชายขอบนั้นด้วย อาทิ การตั้งกรมป่าไม้ ในภาคเหนือที่มีไม้สักเป็นทรัพยากรสำคัญในระบบเศรษฐกิจของสยาม กรมป่าไม้จึงเป็นกรมแรกๆ ที่เข้าไปตั้งในหัวเมือง เพื่อดึงทรัพยากรจากรัฐชายขอบเข้าสู่กรุงเทพฯ การผนวกส่วนต่างๆ ของภูมิภาคเพื่อสร้างรัฐชาติสมัยใหม่นำมาสู่การเขียนประวัติศาสตร์ที่พื้นที่ต่าง ๆ ถูกทำให้เป็นส่วนของชาติ ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงกลายเป็นแค่ส่วนหนึ่งของชาติ และกลายเป็นมโนทัศน์หลักในการเขียนอดีตในตอนหลังต่อมา

นอกจากนี้ หนังสือ *Imagined communities : reflections on the origin and spread of nationalism* ของ Benedict Anderson (1991) [แปลเป็นภาษาไทยในชื่อ **ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของ**

ชาตินิยม (2552)] พูดถึงการเกิดรัฐสมัยใหม่ได้ทำให้เกิดสำนึกร่วมบางอย่างผ่านแท่นพิมพ์ จนก่อให้เกิดสำนึกประวัติศาสตร์ “ชาติ” ร่วมกัน ประเทศไทยที่กลายเป็นด้ามขวานไม่ได้เกิดจากการที่มีคนไปสำรวจตามชายแดนตั้งแต่เหนือยันใต้ แต่ชาติหรือสำนึกร่วมกันนี้เกิดขึ้นในความคิด แม้จะไม่ได้กล่าวถึงรัฐไทยโดยตรง อย่างไรก็ตาม Michael Herzfeld (2005) มองว่าการเกิดรัฐ (State) ไม่ได้เป็นเพียงจินตนาการร่วม แต่ลงลึกถึงระดับปฏิบัติการ กล่าวคือ ในชีวิตประจำวัน ทั้งรัฐและชุมชนต่างใช้ภาษา วาทกรรมและปฏิบัติการต่างๆ จากความชิดเชื้อทางวัฒนธรรม (Cultural Intimacy) ซึ่งเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบวิถีชีวิตประจำวัน ลักษณะเฉพาะบางอย่าง เช่น กลิ่นตัว ของคนต่างวัฒนธรรม หรือต่างชาติพันธุ์ก็มีลักษณะเฉพาะ เกิดจากการรับรู้หรือสร้างพรมแดนของความต่างเพื่อจัดจำแนกแยกแยะ “คนอื่น” ออกจากกลุ่มของตน ส่วนความคิดในระดับรัฐชาติ หรือระดับประเทศ ก็มีการจัดจำแนกคนอื่น ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างความเป็น “พรรคพวก” “กลุ่มก้อน” แต่ในทางตรงกันข้ามก็เป็นการ “กีดกัน” คนอื่นไม่ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มด้วย จากข้อข้อถกเถียงเชิงความคิดและประวัติศาสตร์การสร้างชาติ นำมาสู่มโนทัศน์และการเขียนอดีต ในที่นี้คือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชาติ นำมาสู่ความพยายามที่จะเข้าใจการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของไทยที่เกิดภายใต้เงื่อนไขและความเข้าใจ (1) ว่าด้วยรัฐสมัยใหม่ และอาณานิคมภายในของสยาม (2) เขียนอดีต : สร้างพื้นที่ใหม่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ (3) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ชาติ เพื่อทำความเข้าใจการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ท้องถิ่นในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

ว่าด้วยรัฐสมัยใหม่ และอาณานิคมภายในของสยาม

รัฐไทยในรอบร้อยปีที่ผ่านมารัฐได้ขยายอำนาจเหนือพื้นที่ (Territorialization) โดยการเพิ่มขอบข่ายของระบบราชการ และออกกฎหมายมาบังคับ เหนือพื้นที่เพื่อสถาปนาอำนาจผ่านระบบราชการในระดับต่างๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเทคโนโลยีของอำนาจในการจัดการควบคุมทรัพยากรและผู้คน (Vandergeest and Peluso 1995: 385-426) ในกรณีของประเทศไทยมีการสร้างระบบการปกครองที่เรียกว่าระบอบเทศาภิบาล (Tej 1977; เตช บุนนาค 2548) ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นการสร้างระบบการปกครองในภูมิภาค แต่ในอีกนัยหนึ่งคือการส่งข้าราชการส่วนกลางเข้าไปสถาปนา

อำนาจในภูมิภาค ที่รัฐไม่เคยมีอำนาจมาก่อนหน้านี้ รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนารูปแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการขยายตัวของตลาด ซึ่งนำมาสู่การแย่งชิงทรัพยากรส่วนรวม จนรัฐขยายอำนาจเข้าไปควบคุมทรัพยากรตามมา (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549) มีการสร้างความหมายของพื้นที่เพื่อที่จะเข้าไปควบคุมบงการ รัฐได้เข้ามาเปลี่ยนความหมายของพื้นที่ ซึ่งการเมืองของการควบคุมเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ช่วยทำความเข้าใจต่อเรื่องอำนาจ และความสัมพันธ์ทางอำนาจในเรื่องรัฐกับประชาชนในการสร้างวินัยจากการสอดส่องควบคุม จากงานเขียนเรื่องวินัยและการลงโทษ (Discipline and Punishment) ของ Michel Foucault (Foucault 1977) ที่วิเคราะห์การใช้อำนาจในการตรวจตราและจ้องมองคนคุก และแนวคิดเรื่องการปกครองชีวญาณ (Governmentality) จากงานเรียบเรียงเรื่องอำนาจ (Power) ของมิเชล ฟูโกต์ ทำให้ได้เห็นวิธีมองอำนาจและการใช้อำนาจในระดับโครงสร้างในกระบวนการขยายอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ (Territorialization) ได้ยอกย้อนมาสู่การถอนอำนาจรัฐออกจากพื้นที่ (De-Territorialization) โดยให้กลไกตลาดเป็นตัวขับเคลื่อนจนทำให้ท้องถิ่นสูญเสียอำนาจในการจัดสรรทรัพยากร ความไม่มั่นคงและความเสี่ยงในการดำรงชีวิตของคนชายขอบและกลุ่มชาติพันธุ์

รัฐเปลี่ยนความหมายของพื้นที่เพื่อที่จะเข้าไปควบคุม แม้ว่ารัฐกับประชาชนต่างก็ใช้วาทกรรมเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่ารัฐมีเทคโนโลยีทางอำนาจที่ทรงพลังกว่า เช่น การอ้างความรู้ในการจัดการ การใช้กฎหมาย กลไกราชการ และสื่อมวลชน เพื่อสถาปนาพื้นที่ให้เป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ และเปลี่ยนสถานภาพชาวบ้านในพื้นที่ให้กลายเป็นคนต้องห้าม ที่กำลังทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ลง รัฐใช้อำนาจที่ทวีความซับซ้อนขึ้น จากรูปแบบการปราบปราม จับกุม และการกดดัน รวมถึงการสร้างเงื่อนไขในรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดระเบียบการอยู่อาศัย การทำกิน และการตรวจตราสอดส่อง (Surveillance) การจ้องมอง (politics of gaze) เป็นยุทธวิธีทางอำนาจแบบใหม่ที่รัฐใช้กำกับชุมชน โดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจทางตรง เช่น กองกำลังในการกำกับแต่อย่างใด (Scott 1998) ซึ่ง Scott (1998) อธิบายว่าการเกิดรัฐมิใช่เกิดจากจินตนาการ หรือวัฒนธรรมร่วมอย่างเดียว แต่เกิดจากเทคโนโลยีที่เข้าไปจัดการควบคุมพื้นที่ด้วย หรือในกรณีของประเทศไทย สุเทพ สุนทรเภสัช (2548) ได้อธิบายว่าเกิดจากการสร้าง “อาณานิคมภายใน” (Internal colonialism) โดยการผนวกกลืนดินแดนประเทศราชเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชาติ เพื่อควบคุมพื้นที่ ผู้คน

ผ่านการปฏิรูปอำนาจรัฐในห้วงเวลาต่างๆ รวมถึงการสร้างการปกครองท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ ขึ้นมา ทำให้ “ชาติไทย” มีความเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา (Thongchai 1992)

กลับมามองรัฐในโลกทัศน์ของสยามช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นความคิดเรื่องรัฐที่เริ่มได้รับอิทธิพลจากตะวันตก (เตือนใจ ไชยศิลป์ 2536: 100-103) เนื่องจากการที่สยามได้ติดต่อสัมพันธ์กับตะวันตกมาในระยะเวลาหนึ่งแล้ว รวมถึงการที่มีความพร้อมภายในที่จะรับวิทยาการจากตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในการบริหารประเทศ กอปรกับการที่สยามได้มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อขาย และเงินตราขยายตัว มีความเกี่ยวโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างลึกซึ้ง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ไปจากเดิมในหลายๆ ด้าน เช่น แนวคิดเรื่องเวลา กษัตริย์ เขตแดน รัฐ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2538) ฯลฯ รวมถึงวิธีการมองโลกที่เชื่อมั่นต่อพลังอำนาจของมนุษย์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2538: 242-262) นำมาสู่การรับรู้เรื่อง “รัฐสมัยใหม่” ที่มีขอบเขตที่แน่นอนในระดับหนึ่ง จนนำมาสู่การสำรวจเขตแดนและการทำแผนที่ในรัชกาลที่ 5 โดยการนำของกรมหลวงพิชิตปรีชากร สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และพระวิภาคภูวดล (เจมส์ เอ แมคคาร์ธี) ใน พ.ศ. 2426 คราวสงครามปราบฮ่อ เป็นการสำรวจและทำแผนที่เขตแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตอนเหนือถึงตอนกลางของลาว รวมถึงมีการตั้งกรมแผนที่ขึ้นใน พ.ศ. 2428 (ดูเพิ่มใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2509)

ในปี 2433 มีการทำแผนเขตแดนหัวเมืองลาว (ล้านนาเดิม) ฝั่งตะวันตกร่วมกับอังกฤษสำเร็จ แสดงให้เห็นว่าความแปรเปลี่ยนของวิธีคิดในเรื่องเขตแดนของสยาม เป็นการมองเขตแดนที่ตายตัว มีขอบเขตชัดเจน หรือที่ ธงชัย วินิจจะกูล ใช้คำว่า “มีตัวตน” เขตแดนที่ชัดเจนนำมาสู่การให้ความหมายกับสิ่งที่อยู่ในอาณาบริเวณนั้น เช่น คน หรือประชากรว่าอยู่ในบังคับสยาม หรืออังกฤษ หรือฝรั่งเศส ส่งผลต่อสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระดับหนึ่ง รัฐในมุมมองนี้จึงเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีความแน่นอน และมีตัวตนอยู่ในโลกนี้ ณ จุดใดจุดหนึ่ง และมีนัยของการให้ความหมายโลกของแผนที่จึงเป็นโลกที่มีตัวตน สยามทำแผนที่สมัยใหม่ และรับความคิดเกี่ยวกับเขตแดน เป็นเขตแดนที่ไม่มีการทับซ้อนของอำนาจ ต่างจากความคิด “รัฐราชาธิราช” ที่เป็นสำนึกในเรื่อง “เขตอิทธิพล” ที่เจ้าอธิราชต่างแผ่อิทธิพลเข้ามาเหนือดินแดนชายขอบต่างๆ ซึ่งอาจมีการทับซ้อนระหว่างอิทธิพลของเจ้าอธิราชหลายองค์ในดินแดนเดียวกัน หรือเรียกว่าดินแดนสองฝ่ายฟ้า สามฝ่ายฟ้า ส่งส่วยให้

เจ้าอธิราชหลายองค์แล้วแต่เจ้าอธิราชองค์ใดสามารถขยายอิทธิพลไปถึง[3] เป็นโลกทัศน์คนละชุดกันนำมาซึ่งการให้ความหมายที่แตกต่างและนำไปสู่ความขัดแย้งในท้ายที่สุด (ธงชัย วินิจจะกูล 2530: 129-182; Thongchai 1994)

ในทางตรงกันข้าม เขตแดนใดที่เป็นชายขอบของอำนาจเจ้าอธิราชไม่สามารถขยายอิทธิพลไปถึงได้ก็เกิดเป็น "สุญญากาศทางอำนาจ" ดินแดนที่ไม่มีอำนาจอธิปไตยของฝ่ายใด เขตแดนแบบนี้จึงเป็นเขตแดนที่หนาเป็นป่า เป็นเขาที่อำนาจเข้าไปไม่ถึง เป็นเส้นเขตแดนในระบบรัฐจารีต ซึ่งแตกต่างจากเขตแดนแบบรัฐสมัยใหม่ที่มีเขตแดนของรัฐสองรัฐมาบรรจบกันพอดี ณ จุดใดจุดหนึ่งของโลก แม้พื้นที่นั้นจะเป็นป่าเขาก็ตาม (ธงชัย วินิจจะกูล 2530: 158) รัฐสมัยใหม่ที่มีเขตแดนแน่นอนและไม่มีสำนึกในเรื่องเขตแดนที่แน่นอน ที่เป็นตัวกำหนดสิทธิ หน้าที่ของเขาและเราอย่างโลกทัศน์แบบรัฐจารีตไม่มีเส้นเขตแดนแน่นอน ล้านนา รัฐฉาน สิบสองพันนาที่เคยเป็นบ้านพี่เมืองน้องในระบบรัฐจารีตที่มีการข้ามไปมาของรัฐทั้ง 3 อย่างอิสระกลายมาเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีเขตแดน อำนาจอธิปไตยตายตัว คนจำนวนมากตกอยู่ในฐานะคนนอกของรัฐสมัยใหม่ (Thongchai 1994) มุมมองต่อรัฐแตกต่างกันนำมาสู่การมองคนละมุมอยู่ในโลกทัศน์คนละชุด

ความพยายามขยายอำนาจในการปกครองและควบคุมพื้นที่ ผ่านการสถาปนาระบบราชการแบบมณฑลเทศาภิบาลในหัวเมืองของรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งแต่เดิมเป็นเมืองประเทศราชที่มีอิสระในการปกครองตนเองในระดับหนึ่ง มิใช่เป็นไปอย่างราบรื่น เรียบง่าย แต่ในทางตรงกันข้ามในการขยายอำนาจผ่าน

---

[3] จะเห็นได้ในกรณีของล้านนาไม่คุ้นเคยกับรัฐที่มีความคิดเรื่องเส้นเขตแดนที่ตายตัวมาก่อน ก่อนกรณีข้อพิพาทกับอังกฤษกรณีเมืองเงี้ยว 5 หัว เมืองเชียงใหม่ได้ทำข้อตกลงกับเจ้าเมืองยางแดงใน พ.ศ. 2352 การทำสัญญาระหว่างยางแดง กับเชียงใหม่ใช้วิธีการแบ่งเขตแดนแบบรัฐจารีตคือ การดื่มน้ำสาบาน และฆ่าควาย เพื่อแบ่งเขาเป็นสองซีกมีการกำหนดว่า หากมีสิ่งของไหลมาทางทิศตะวันออกของแม่น้ำสาละวินให้เป็นผลประโยชน์ของเชียงใหม่ และหากไหลไปทางทิศตะวันตกให้เป็นผลประโยชน์ของยางแดง หรือถ้าไหลมาตรงกลางให้แบ่งกันคนละครึ่ง (หจช, ร5 ต40/3; นคร พันธุ์ณรงค์, 2540) โดยใช้แม่น้ำสาละวินเป็นพรมแดนโดยทางตะวันออกเป็นเขตแดนเมืองเชียงใหม่ และทางตะวันตกเป็นของเมืองยางแดง ในการทำข้อตกลงใช้พิธีกรรมตามจารีตเป็นเครื่องมือคือฆ่าควายตัวหนึ่ง แล้วผ่าหัวแบ่งเขากันคนละหนึ่งซีก เพื่อเป็นเครื่องยืนยันสัญญา (สรัสวดี อ๋องสกุล 2544: 339-340) ในภายหลังเมื่อความคิดแบบรัฐสมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพลทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษ ได้มีการยกเอาเขาควายหนึ่งซีกตามข้อตกลงกับยางแดงมาอ้างพร้อมทั้งหลักฐานยืนยัน แต่การยืนยันเช่นนี้ใช้ไม่ได้กับอังกฤษที่มีโลกทัศน์อีกแบบหนึ่ฉะนั้น เมืองเงี้ยว 13 หัวเมืองจึงตกเป็นของอังกฤษไป (สรัสวดี อ๋องสกุล 2544: 343-345)

ข้าราชการที่ส่งมาจากส่วนกลางเป็นไปอย่างยากลำบาก มีการต่อรอง ต่อต้าน เช่น กบฏพระญาปราบสงคราม (พ.ศ. 2432) กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ (พ.ศ. 2445) แสดงให้เห็นพลวัตของการสถาปนาระบบราชการในหัวเมืองฝ่ายเหนือ มีการปะทะประสานระหว่างอำนาจท้องถิ่นที่นำโดยกลุ่มเจ้านาย และอำนาจรัฐจากส่วนกลางผ่านข้าราชการ นำมาสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหัวเมืองและอำนาจส่วนกลาง ท้องถิ่น หรือหัวเมือง มีเจ้านายท้องถิ่นเป็นตัวแทน อำนาจรัฐส่วนกลางมีข้าราชการเป็นตัวแทนของกษัตริย์ (สรัสวดี อ๋องสกุล 2544)

ข้าราชการที่ถูกส่งเข้ามาในหัวเมืองเหนือ นำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าราชการหลายกรณี ดังกรณีของพระยาพิริยวิไชยเจ้าเมืองแพร่ นำเงินในคลังหลวงไปใช้ในกิจการป่าไม้ ในภายหลังทางกรุงเทพฯ ได้ส่งพระยาศรีสหเทพมาเป็นข้าหลวงพิเศษ มาปฏิรูปการเก็บภาษี แยกระหว่างเงินหลวงและเงินส่วนตัว โดยก่อนหน้าการปฏิรูปเงินหลวงและเงินส่วนตัวไม่มีการแบ่งแยกในหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระยาศรีสหเทพได้กักตัวพระยาพิริยวิไชยไว้เป็นเวลาเกือบ 24 ชั่วโมง เพื่อให้ญาติหาเงินมาไถ่ตัวจนครบจำนวน (สรัสวดี อ๋องสกุล 2544: 397) หรือ “...เมื่อเจ้าพิริยะเทพวงษ์จะนำต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการลงมาทูลเกล้าถวาย แต่ขาดกระดานเรือแลแจวสำหรับเรือแม่ปะ ให้คนไปตัดไม้สัก 6-7 ต้นต้องถูกกรมป่าไม้ขนาบ แลต้องเสียเงินค่าไม้เหล่านั้นแก่กรมป่าไม้เมืองแพร่ ข่าวนี้รู้กันทั่วกันทำให้เกิดความเดือดร้อนไม่พอใจมาก...” (หจช. ร. 5 ม.16.1/19 2443) แต่เดิมเจ้านายหรือเจ้าเมืองในหัวเมืองเหนือต่างมีอิสระในการปกครองภายในเมืองอย่างเด็ดขาด เป็นเสมือนเจ้าแผ่นดินน้อยๆ ในเมืองของตน การไม่ให้เกียรติ การกักขัง บังคับโดยข้าราชการส่วนกลางย่อมนำมาซึ่งความเจ็บแค้น และปะทุเป็นการต่อต้านอำนาจจากส่วนกลางในเวลาต่อมา (สรัสวดี อ๋องสกุล 2544) ภายหลังกบฏเงี้ยวความสัมพันธ์เชิงอำนาจเปลี่ยนแปรจากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย ข้าราชการ และกษัตริย์ ไปเป็นข้าราชการและกษัตริย์โดยตรง ข้าราชการมิใช่ตัวกลางระหว่างเจ้านายและกษัตริย์อีกต่อไป เพราะเจ้านายพื้นเมืองในภาคเหนือถูกลิดรอนอำนาจ และท้ายสุดกลายเป็นแต่เพียงสัญลักษณ์ ไม่มีอำนาจในบ้านเมืองอีกต่อไป ระบบข้าราชการสามารถขยายอำนาจในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงภายหลังการกบฏ พ.ศ. 2445 ทำให้เมืองในภาคเหนือเป็นส่วนหนึ่งของสยามภายใต้การปกครองในระบบราชการสมัยใหม่ (ชัยพงษ์ สำเนียง 2551; 2564ก)

อาจกล่าวได้ว่า การสถาปนาอำนาจเข้าปกครองท้องถิ่นเป็นการสร้างอาณานิคมภายใน[4] (Internal Colonialism) ผ่านการแย่งยึดเมืองที่มีอิสระแต่เดิมเข้ามารวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของสยาม ส่วนกลางมีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่า และมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากดินแดนรอบนอก หรือภูมิภาค ก่อนที่รัฐสยามจะเข้าไปยึดครองรัฐน้อยใหญ่มีเจ้าท้องถิ่นปกครองโดยมีอิสระโดยสัมพัทธ์กับกรุงเทพฯ ในหัวเมืองไม่ว่าจะเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองลำพูน เจ้าเมืองลำปาง เจ้าเมืองแพร่ล้วนมีอำนาจในปริมณฑลของรัฐตัวเองมากบ้างน้อยบ้างจะเห็นได้ว่าความคิดแบบรัฐจารีตมีลักษณะเป็น “เขตอิทธิพล” มากกว่าเป็น “อำนาจการปกครองเหนือพื้นที่” ในแง่นี้อาณานิคมภายในจึงเกิดขึ้นในรัฐสมัยใหม่ที่ต้องการยึดครอง เข้าไปปกครอง และจัดการทรัพยากรเหนือพื้นที่ต่างๆ ทั้งนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ (Modernization) โดยไม่ทั่วถึงจากส่วนกลางสู่ภูมิภาครอบนอก เป็นเหตุให้ดินแดนบางแห่งเจริญ และบางแห่งไม่เจริญ (Lenin 1956; สุเทพ สุนทรเภสัช 2548) นอกจากนี้ Michael Hechter (1975) อธิบายถึงอาณานิคมภายในของอังกฤษที่พูดถึงสก็อต เวลส์ที่เกิดการปะทะกันประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ รัฐบาลส่วนกลางสร้างอำนาจเหนือพื้นที่ หรือดูดกลืนพื้นที่อื่นๆ และแสวงหาผลประโยชน์เหล่านั้นดึงกลับเข้ามาที่ศูนย์กลาง และยังก่อให้เกิดเรื่องของชนชั้น และความไม่เท่าเทียมกันของชาติพันธุ์ ซึ่งรัฐแบบนี้เกิดขึ้นภายใต้รัฐสมัยใหม่ (Modernization) ไม่ได้เกิดจากรัฐจารีต เพราะรัฐจารีต หรือรัฐราชาธิราช รัฐบรรณาการยอมรับอิทธิพลของรัฐที่มีอำนาจสูงกว่าตนมากกว่าที่จะรับอำนาจในการปกครอง หรืออำนาจในการควบคุม

---

[4] แนวคิดอาณานิคมภายในอาจถูกตั้งคำถามจากนักรัฐศาสตร์ว่า มีจริงหรือไม่ แต่หากใครคุ้นเคยกับงานแนวสังคมวิทยา มานุษยวิทยาจะรู้ว่า วลาดิเมียร์ เลนิน ผู้นำการปฏิวัติโซเวียตเป็นคนแรกที่เสนอความคิดอาณานิคมภายในที่พูดถึงพัฒนาการของรัฐตั้งแต่ปี 1956 รัฐศูนย์กลางที่ขยายอำนาจไปยังรัฐชายขอบภายนอกซึ่งทำให้เกิดการปะทะ ขัดแย้งกันนำมาสู่ความแตกต่างในการจัดการ และบริหารรัฐในส่วนต่างๆ สุเทพ สุนทรเภสัช (2521) งานชิ้นนี้เสนอครั้งแรกในปี 2521 เพื่ออธิบายภาคอีสานที่ถูกผนึกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย นำเอาแนวคิดอาณานิคมภายในมาอธิบายการเกิดรัฐไทยสมัยใหม่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ในทศวรรษ 2520 โดยนำเอาตัวแบบของอีสานอย่างหัวเมืองอุบลฯ มาอธิบายที่ทำให้เห็นถึงความลักลั่นการเข้าไม่ถึงอำนาจ ทำให้รัฐที่อยู่ชายขอบเหล่านี้สูญเสียอำนาจ ตัวตน อัตลักษณ์ และมีพัฒนาการที่ไม่เท่ากัน แนวคิดอาณานิคมภายในถูกใช้ และไม่ใช้ในห้วงเวลาต่างๆ เพราะว่า วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ในสังคมไทยหลักฐานเป็นตัวบ่งชี้ในการอธิบายมากกว่าที่จะสนใจการเอาแนวคิด ทฤษฎีมาอธิบาย แต่ปัจจุบันมีการนำเอาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์มาใช้อธิบายประวัติศาสตร์มากขึ้น

ในปี 2445 อำนาจของสยามที่เข้าไปจัดการ ทำลายอำนาจท้องถิ่นเริ่มลงหลักปักฐานในรัฐชายขอบที่ถูกผนวกรวมให้เป็นเอกภาพภายใต้รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม เกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านของราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ในภาคเหนือเกิดการต่อต้านของเจี้ยวเมืองแพร่ ขบวนการผีบุญในอีสานมีการต่อต้านสยามถึง 13 เมืองทั่วอีสาน และ 7 หัวเมืองมลายู[5] กรณีเหล่านี้ทำให้เห็นว่าอำนาจของสยามยังไม่ได้เป็นเอกภาพ เป็นปึกแผ่นแน่นหนา รัฐสยามแบบที่เกิดขึ้นมาภายใต้การไปผนวกกลืนอำนาจอื่นๆ ของท้องถิ่น และทำให้เห็นว่าความคิดที่เชื่อว่า สยามที่เห็นเป็นด้ามขวานมีมาช้านานตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้มีอยู่จริง แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ อาจสรุปได้ว่าในการสร้างรัฐสมัยใหม่ของไทยได้ผนวกกลืน และปะทะกับอำนาจท้องถิ่นจนกลายเป็นรัฐไทยในปัจจุบัน (Anderson 1991; แอนเดอร์สัน 2552)

การเกิดรัฐสยามในปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ แล้วกลายมาเป็นประเทศไทย หรือมีมายาวนานตั้งแต่สมัยที่อพยพมาจากเทือกเขาอัลไต เมื่อรัฐสมัยใหม่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดเรื่องการมีเขตแดนชัดเจน และพื้นที่ที่แน่นอนเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น เขตแดนในรัฐสมัยใหม่ไม่ได้เป็นเขตอิทธิพลแบบในรัฐจารีต แต่เป็นเขตอำนาจการปกครอง การเสด็จประภาสของรัชกาลที่ 5 ที่เสด็จประภาสไปชวา สิงคโปร์ พม่า อินเดีย ในปี 2413-2414 ได้นำเอารูปแบบการบริหารจัดการแบบอาณานิคมมาใช้ใน

---

5 การขยายอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เรียกว่า อาณานิคมภายใน จากสยามไปยังรัฐชายขอบไม่ได้ราบรื่น แต่เกิดการต่อต้านจากคนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เมื่อรัฐสยามในภาคกลางขยายอำนาจไปยังภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ พื้นที่ตรงนั้นเต็มไปด้วยผู้คน กลุ่มต่างๆ และมีเจ้าเมืองท้องถิ่นที่มีอำนาจอยู่แต่เดิม ทำให้อำนาจของสยามกับอำนาจของท้องถิ่นเกิดการปะทะกันจึงเห็นการต่อต้านที่ถูกเรียกว่า “กบฏ” ในภาคเหนือจะเห็นได้ว่ามีการต่อต้านตั้งแต่ช่วงแรกที่สยามขยายอำนาจเข้าไปที่ลดอำนาจ และลดบทบาทของเจ้านายภาคเหนือลง และกระทบกับคนในท้องถิ่นจากการเปลี่ยนวัฒนธรรมการเก็บภาษี ในปี 2424 มีการต่อต้านเจ้าเมืองเชียงใหม่ด้วยการทรงผีบรรพบุรุษ (เจ้าต้านรัฐ) ซึ่งผีบรรพบุรุษนั้นแสดงความไม่พอใจที่สยามเข้าไปตั้งตำแหน่งทางการเมืองแบบรัฐจารีตในเชียงใหม่ และการเก็บภาษี ทำให้สยามมีท่าทีในการประณีประนอมมากขึ้น ต่อมาในปี 2432 เกิดกบฏพระยาปราบสงคราม (พระญาผาบ) เป็นผลมาจากการปฏิรูปการเก็บภาษีแบบใหม่ของสยาม ทำให้อำนาจของสยามเข้าไปขัดแย้งกับผลประโยชน์ของคนในท้องถิ่นจึงเกิดการต่อต้านขึ้นมา (ดูเพิ่มเติมใน, ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564ก) แม้ว่าจะมีการปราบปรามการต่อต้านจากสยาม แต่การต่อต้านยังคงดำเนินเรื่อยมาเช่น ขบวนการครูบาวัดฝายหิน ในทศวรรษ 2450 ที่ต่อต้านเรื่องการเกณฑ์ทหาร ความขัดแย้งระหว่างจารีตของสงฆ์แบบล้านนา กับสยาม หรือกรณีครูบาศรีวิชัยในทศวรรษ 2460-2580 ก็มีกรณีพิพาทเรื่องพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ หรือครูบาขาวปี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการต่อต้านอำนาจรัฐมีต่อเรื่องเป็นระยะ แม้แต่ในทศวรรษที่ 2500 ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ยังมีการต่อต้านอยู่เสมอ ยังไม่รวมกรณีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

การปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 มีการส่งข้าหลวงที่เป็นตัวแทนของรัฐสยามเข้าไปบริหารจัดการรัฐต่างๆ และตั้งมณฑลเทศาภิบาลเป็นการขยายอำนาจรัฐส่วนกลางแบบสมัยใหม่เข้าไปจัดการรูปแบบการปกครองของรัฐท้องถิ่นซึ่งทำให้เกิดการเก็บภาษีแบบใหม่เข้าสู่รัฐส่วนกลาง จากบริบทของการสร้างชาติส่งผลต่อมาในการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ ที่มองว่าทุกพื้นที่ “เป็นหนึ่งเดียว” เป็นหัวเมือง เป็นจังหวัด เป็นเขตแดนเดียว หรือกล่าวถึงที่สุดมีความทรงจำร่วมชุดเดียว จึงส่งผลต่อการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ยากจะเป็นอิสระจากประวัติศาสตร์ชาติได้

เขียนอดีต : สร้างพื้นที่ใหม่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมีการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ใช้ความคิดเรื่องการสืบสาวหาโครงเรื่อง อาทิ *การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก* ของ อุบลศรี อรรถพันธุ์ (2524) และ *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพงศาวดารอยุธยา* ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2523) ชี้ให้เห็นว่าพงศาวดารเป็น “จารีต” ของการเขียนประวัติศาสตร์ที่มีความสืบเนื่องและยาวนาน ฉะนั้น การชำระพงศาวดารจึงหมายถึงการสร้างภาพในอดีตขึ้นมาใหม่ การชำระพงศาวดารมิใช่แต่เพียง เติมเนื้อหาให้บริบูรณ์ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นการรวมเอาไว้หมดทุกอย่างทั้งการแก้ไขสำนวน ตัวสะกด แต่งเรื่องต่อ แทรกเรื่องใหม่ลงไปในเรื่องเก่า และแก้ไขเรื่องเก่าให้ต่างออกไป การชำระพงศาวดารจึงหมายถึงการแก้ไขดัดแปลงแนวคิดที่มีต่ออดีต เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของปัจจุบันสะท้อนความหวัง ความกลัว และความต้องการของคนในปัจจุบันมากกว่าคนในอดีต เพื่อสร้างภาพในอดีตขึ้นมาใหม่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2523: 2-4) ความพยายามในการแก้ไขอดีตไม่ว่าจะทำโดยใคร หรือสมัยใด ย่อมเกิดจากความสับสนระหว่างอดีตและปัจจุบัน อาจเป็นเพราะไม่พยายามมองให้เห็นความแตกต่างในเงื่อนไขของเวลา หรืออาจมุ่งหวังจะให้อดีตเป็นประโยชน์ต่อปัจจุบัน รวมถึงต้องการสร้างภาพอดีตขึ้นมาใหม่เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ปัจจุบัน เป็นการสร้างมาตรฐานทางศีลธรรมหรืออุดมคติของปัจจุบันลงไปในอดีตเพื่อให้มีความหมายขึ้นมาใหม่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2523: 50-51)

แม้แต่งานเรื่อง *ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21* ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2527) ที่เสนอจารีต

ของการเขียนตำนานในภาคเหนือของประเทศไทยที่มีลักษณะเฉพาะ การเขียนตำนานมักมีลักษณะเป็นการคิดถึงอดีตอันไกลโพ้นโดยเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์สากล (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา) แล้วค่อยเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่าการเขียนประวัติศาสตร์มีจารีตของการสร้างความทรงจำมาตั้งแต่อดีต เป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของคนในยุคสมัยนั้น

การศึกษา “ประวัติศาสตร์” เป็นการเลือกสรรข้อมูลที่มีอยู่มากมายและกระจัดกระจายมาสร้างระเบียบในการอธิบายเหตุการณ์ เป็นการ “ประกอบสร้างอดีต” จากข้อมูลที่กระจัดกระจายให้มีโครงเรื่องที่ลงรอยและสมเหตุสมผลภายใต้ข้อมูลที่มี (ธงชัย วินิจจะกูล 2562ก) งานที่มีความโดดเด่นและนำกรอบคิดทางทฤษฎีมาใช้อย่างน่าสนใจ อาทิ *อนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น* ของ มาลินี คุ้มสุภา (2548) และ *สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย* ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538: 89-124) ชี้ให้เห็นถึงการสร้างความทรงจำผ่านอนุสาวรีย์ โดยอนุสาวรีย์เป็นเครื่องมือในการสร้างความทรงจำที่ทรงพลัง ในแต่ละยุคสมัย อนุสาวรีย์มีความหมายที่ไม่ตายตัว มีการสร้างใหม่และผลิตซ้ำความหมายอยู่ตลอดเวลา บางครั้งผู้สร้างก็ไม่อาจควบคุมความหมายของอนุสาวรีย์ได้ รวมถึงบุคคลที่รับรู้ความหมายของอนุสาวรีย์ก็หลากหลายแตกต่าง ภาพการรับรู้ภาพหนึ่งๆ ของบุคคลขึ้นอยู่กับภูมิหลังและความเชื่อของบุคคล งานของ สายพิณ แก้วงามประเสริฐ (2538) เรื่อง*การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* ชี้ให้เห็นถึงการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่มีเหตุผลทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง หลังจากเมืองนครราชสีมาเป็นฐานของการก่อกบฏบวรเดช ใน พ.ศ. 2476 รวมถึงในอดีตเมืองนครราชสีมาเป็นฐานในการก่อกบฏหลายครั้ง การสร้างท้าวสุรนารีที่เชื่อว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันท์ จึงเป็นสัญลักษณ์ของความจงรักภักดี แม้ว่าท้าวสุรนารีอาจมีจริงหรือไม่มีจริงในประวัติศาสตร์ แต่จากกระบวนการสร้างความจริงผ่านเรื่องเล่า หนังสือและอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารีจึงเป็นผู้ที่มีตัวตนขึ้นมาจริงๆ ในประวัติศาสตร์ การผลิตซ้ำหรือสร้างความทรงจำความหมายของอดีตให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กับปัจจุบันอธิบายการโหยหาอดีตว่าเป็นเพียงการนำรูปแบบของอดีตมาทาบทามปัจจุบันและผลิตซ้ำอดีตขึ้นมาใหม่ โดยมิได้นำความหมายในอดีตมาด้วย การสร้างอดีตหรือรื้อฟื้นอดีตขึ้นมาใหม่เป็นการโหยหา หรือสร้างอัตลักษณ์ หรือความหมายใหม่ให้แก่อดีตเพื่อเหตุผลของปัจจุบัน (พัฒนา กิติอาษา 2546) จะเห็นว่าเป็นการสร้างประวัติศาสตร์หรืออดีตผ่านอนุสาวรีย์ หรือรื้อฟื้น

ความทรงจำในอดีตขึ้นมาใหม่ แต่ความหมายของอดีตได้แปรเปลี่ยน และมีการสร้างความใหม่ให้แก่อดีต รวมถึงผลิตซ้ำความหมายเดิม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นประวัติศาสตร์ที่ถูกสร้างล้วนสนองตอบประโยชน์ของปัจจุบันไม่มากก็น้อย

อีกแนวทางหนึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนประวัติศาสตร์ชุมชนถือว่าเป็นกระแสใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์เพราะทำให้เราเห็นภาพของคนเล็กคนน้อยในสังคม *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์* โดย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2548) ศึกษาวิถีชีวิตและประวัติของชุมชนหมู่บ้านตามการรับรู้โดยชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความทรงจำ โดยนักวิจัยเป็นผู้รวบรวมและคืนความทรงจำสู่ชาวบ้านซึ่งต่างจากประวัติศาสตร์สมัยก่อนหน้านั้น ที่มักศึกษาผู้นำรัฐเศรษฐกิจของประเทศ หรืออาณาจักร แล้วละเลยชาวบ้าน และเน้นแต่การศึกษาจากเอกสาร ทั้งที่เอกสารนั้นผู้มีอำนาจเป็นผู้เขียน ชาวบ้านจึงไม่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ วิธีวิทยาของการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน อาศัยการสอบถามและเอกสารในท้องถิ่นมองจากตัวชาวบ้านเองว่ารับรู้สิ่งที่เข้ามากระทบกับชีวิตของชาวบ้านอย่างไร และสนองตอบสิ่งนั้นแบบไหน ผ่านมุมมองของชาวบ้านเอง เป็นการคืนความทรงจำร่วมของชาวบ้านสู่ชาวบ้าน เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สร้างอัตลักษณ์และคืนความทรงจำให้ชาวบ้านและชุมชนได้มีที่ยืนบนหน้าประวัติศาสตร์ มีอำนาจต่อรองสูงขึ้นท่ามกลางกระแสของการแย่งชิงทรัพยากรในสังคมปัจจุบัน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2548; ยงยุทธ ชูแว่น 2562)

กระแสประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นกระแสหนึ่งที่ทำให้เกิดการผลิตงานประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างความทรงจำร่วม และเรื่องราวในอดีตของภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย การศึกษาแนวทางนี้ช่วยให้เห็นถึง ความสำคัญของการอธิบายปรากฏการณ์หนึ่งๆ โดยไม่ละเลยชาวบ้าน ในท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมของคนสามัญ รวมทั้งช่วยให้เห็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์คืออยู่ที่การทำให้ประวัติศาสตร์นั้นเป็นของสามัญชน เพื่อเพิ่มศักยภาพของชาวบ้านเอง (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2548)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์ในราว 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ประวัติศาสตร์ที่ใช้กรอบคิดทฤษฎีไม่ได้มีตำแหน่งแห่งที่ในการศึกษาประวัติศาสตร์มากนัก ทำให้ขาดมุมมองเชิงวิพากษ์ในการจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์ (สมเกียรติ วันทะนะ 2524; Chaiyan 1994; ไชยันต์ รัชชกูล 2549) งานที่สำคัญ เช่น

Tropics of Discourse : Essays in Cultural Criticism เป็นงานที่รวบรวมบทความของ Heyden White (1985) เขาเสนอว่านักประวัติศาสตร์ คือ ผู้รวบรวมข้อเท็จจริง เหตุการณ์มีจำนวนมากเกินกว่าที่นักประวัติศาสตร์จะสามารถรวบรวมได้นำมาสู่การคัดเลือก ตัดทิ้งข้อมูล และนำมาสู่การร้อยเรียงเรื่องราวที่นักประวัติศาสตร์เห็นเป็นการทำความเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ มาสู่การ “ตีความ” ภายใต้อุดมการณ์ หรือ “แว่น” ของนักประวัติศาสตร์ทำให้ประวัติศาสตร์นิพนธ์หลายเล่มที่ศึกษาเรื่องเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันมีความแตกต่างกัน เกิดจากการสร้างโครงเรื่องที่คิดว่าเหมาะสม และสนองตอบต่อจุดหมายของนักประวัติศาสตร์ ฉะนั้นนักประวัติศาสตร์เป็นผู้สร้างเรื่องราวในอดีตภายใต้ข้อมูลที่กระจัดกระจาย ให้มีโครงเรื่องที่ลงตัวภายใต้การเลือกสรรของนักประวัติศาสตร์เอง[6] จากการทบทวนสถานะของวิธีคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยข้างต้น จะเห็นว่ามีหลากหลายแนวทางเพื่อเขียนอดีต กล่าวจนถึงที่สุด การเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์อาจไม่ใช่การเขียนอดีตจริงๆ แต่เป็นการเขียนปัจจุบันไว้ในอดีตภายใต้โลกทัศน์และชีวทัศน์ของคนปัจจุบัน (ไชยันต์ รัชชกูล 2549; ธงชัย วินิจจะกูล 2562ก) ซึ่งจะเห็นได้จากการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของภูมิภาคต่าง ๆ ในเวลาต่อมา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ชาติ

การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะส่วนหนึ่งของชาติผ่านโครงเรื่องประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม[7] มีลักษณะสำคัญ คือ การถือเอาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นแก่นแกนในการอธิบายประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สกุลนี้มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครอง โดย

---

6 ดูการศึกษาประวัติศาสตร์ในสกุลต่างๆ ได้จากงานชนิดา พรหมพยัคฆ์ และณัฏฐพงษ์ สกุลเลี่ยว (บรรณาธิการ, 2563) ที่พยายามอธิบายประวัติศาสตร์นิพนธ์ สกุลต่างๆ และมีงานจำนวนหนึ่งในเล่มนี้ที่ทบทวนการเขียนประวัติศาสตร์ที่นำความคิดทางสังคมศาสตร์เข้ามาใช้

7 อุดมการณ์ราชาชาตินิยมเป็นแนวคิดที่เสนอโดย ธงชัย วินิจจะกูล เป็นการสร้างคำ เพื่ออธิบายแนวคิดชาตินิยมที่พระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญสูงสุดต่อชาติ มีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์และศาสตร์สาขาอื่นๆ ในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นบทบาทของกษัตริย์ และสถาบันกษัตริย์ต่อสังคมไทย ดูเพิ่มใน, ธงชัย วินิจจะกูล. ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคมอำพรางสู่ราชาชาตินิยม ใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อของกระฎุมพีไทยในปัจจุบัน. **ศิลปวัฒนธรรม**, 23 (1) (พฤศจิกายน 2544).

ชนชั้นนำให้ความสนใจต่อประวัติศาสตร์ภายใต้บริบทของการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้เกิดการรวบรวมประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านอย่างละเอียด แล้วกลับมาค้นหาตัวตนของตนเอง การที่ชนชั้นนำในยุคนี้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์เกิดจากวิกฤติอัตลักษณ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2550: 3-39) รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อยืนยันสิทธิเหนือดินแดนที่เพิ่งถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามอย่างแท้จริง คือ ล้านนาและอีสาน ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 6 เกิดความมุ่งหมายในการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสร้างชาติ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นแก่นแกน โดยเป็นผู้นำชาติหรือผู้ผลักวิถีประวัติศาสตร์ไปสู่ความก้าวหน้า เพื่อตอบสนองต่อปัญหาทางการเมืองในรัชกาลที่ 6 ที่เกิดความแตกแยกในกลุ่มเจ้านาย และเกิดการเปรียบเทียบระหว่างรัชสมัยของพระองค์และรัชสมัยของพระราชบิดา (รัชกาลที่ 5) ยุคนี้พระมหากษัตริย์จึงทรงพยายามสถาปนาแนวคิดชาตินิยมที่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเรียกกันในเวลาต่อมาว่า “ราชาชาตินิยม” กลายเป็นอุดมการณ์ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่มิได้สูญสลายไปพร้อมกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ธงชัย วินิจจะกูล 2544)

แม้ว่าอุดมการณ์ราชาชาตินิยมนี้จะเสื่อมอิทธิพลลงไปบ้างในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แต่ก็ได้รับการรื้อฟื้นอย่างเข้มข้นในทศวรรษ 2490 และยิ่งมีพลังสูงขึ้นมากในทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา เมื่อมีการนำอุดมการณ์ราชาชาตินิยมมาใช้ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อุดมการณ์ราชาชาตินิยมยิ่งมีพลังมากขึ้น (ดู, ธงชัย วินิจจะกูล 2544) เพราะสังคมรับรู้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงนำประชาธิปไตยกลับคืนมา และเหตุการณ์ที่รัฐบาลทหารใช้อาวุธปราบปรามนักศึกษาและประชาชนที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญก็ยุติลงด้วยดีเพราะพระบารมีปกเกล้าฯ ปวงชนชาวไทย นอกจากนี้โครงการในพระราชดำริก็ได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องว่าเกิดขึ้นด้วยพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อราษฎร โดยทรงยอมลำบากตรากตรำพระวรกายเพื่อช่วยให้ราษฎรพ้นจากความยากจน (ชนิดา ชิตบัณฑิต, 2550: 58-87)

กล่าวได้ว่า ราชาชาตินิยม ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาเป็นอุดมการณ์ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์คือหัวใจของชาติ ทรงเป็นผู้นำทางด้านศีลธรรม คุณธรรม

ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีสถานภาพสูงกว่าคนทุกชั้นในสังคมไทย ทรงเป็นผู้คอยควบคุมดูแลให้ฝ่ายบริหารและข้าราชการให้ทำงานเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของราษฎรโดยที่ประชาชนไม่ต้องคอยตรวจสอบถ่วงดุลผู้นำ (สายชล สัตยานุรักษ์ 2550: 239-258; ทักษ์ เฉลิมเตียรณ 2548: 255-259) ส่งผลให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมฝังลึกในสังคมไทย และมีผลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในแง่ที่เน้นความจงรักภักดี ทั้งประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แม้ว่าในช่วงเวลาเดียวกันนี้จะเกิดการเขียนประวัติศาสตร์ภายใต้โครงเรื่องอื่น เช่น ประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยม และประวัติศาสตร์แนวสังคมนิยม แต่ก็ไม่ทรงพลังเท่าประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม ที่ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ครอบงำการรับรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งยังคงมีอิทธิพลอย่างสูงมาจนถึงปัจจุบัน (ชัยพงษ์ สำเนียง 2553)

ในขณะที่โครงเรื่องประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยม เป็นกระแสใหม่ที่เกิดในปลายทศวรรษที่ 2510 ให้ความสำคัญกับสังคมท้องถิ่น ความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ทั้งด้านประเพณี ความเชื่อ และความทรงจำ โดยถือเอาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการอธิบายประวัติศาสตร์ โครงเรื่องประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยมเกิดขึ้นภายใต้ความเปลี่ยนแปรของสำนึกทางประวัติศาสตร์ภายหลังการปฏิวัติของนักศึกษาประชาชนใน พ.ศ. 2516 ที่หันมาให้ความสนใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ดูเพิ่มใน, ยงยุทธ ชูแว่น 2548; 2562) ทำให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงการจัดสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในวิทยาลัยครูที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ในช่วงทศวรรษที่ 2520 ทำให้เกิดความตื่นตัวของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากขึ้น ที่หันมาศึกษาเรื่องราวในท้องถิ่นนอกเหนือจากประวัติศาสตร์ของรัฐราชาธิราชในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีการ “สร้างอดีตใหม่” ในมิติต่าง ๆ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำนั้นใน ‘อดีต’ และสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้คน ‘ปัจจุบัน’[8] (ชัยพงษ์ สำเนียง

---

[8] จากงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาตามมหาวิทยาลัย เช่น จุฬาลงกรมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาทิ ปริศนา ศิรินาม (2516) เรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* ใน พ.ศ. 2516 ชมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์ (2521) เรื่อง *การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475* ใน พ.ศ. 2521 ชูสิทธ์ ชูชาติ (2523) เรื่อง *วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2394-2475)*ใน พ.ศ. 2523 สรัสวดี ประยูรเสถียร (2524) เรื่อง *การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436-2476)* ใน พ.ศ. 2522 เป็นต้น และการศึกษาในสถาบันการศึกษามิได้เกิดจากความตื่นตัวของท้องถิ่นอย่างแท้จริงแต่

2553)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์สกุลท้องถิ่นนิยมในช่วงแรกเป็นแต่เพียงความสนใจ และการขับเคลื่อนจากสถาบันการศึกษามิได้เกิดจากความตื่นตัวของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย หรือโครงเรื่องประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นราชาชาตินิยม (ชัยพงษ์ สำเนียง 2553) และอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาเพื่อหาตัวตนของท้องถิ่นโดยมองท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ในโครงเรื่องที่มองท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในตัวเองนี้มีเป็นส่วนน้อย แม้ว่าจะมีพัฒนาการที่น่าสนใจ เพราะในเวลาต่อมาจะคลี่คลายมาเป็น “การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อชุมชน” ที่เน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชนต่างๆ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2548) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทำให้ผู้คนในท้องถิ่นตระหนักในความสำคัญของการเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเองมากขึ้น จนทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ในสกุลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยมขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ในช่วงของการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 บรรยากาศทางความคิดในสังคมไทยให้ความสำคัญแก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิทธิของชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นผลมาจากการสร้างความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนววัฒนธรรมชุมชน บทบาทของนักพัฒนาเอกชนแนววัฒนธรรมชุมชน และการเมืองภาคประชาชน เพื่อเรียกร้องสิทธิให้แก่คนชายขอบ ที่ดำเนินไปอย่างคึกคักในช่วงก่อนหน้านั้น ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ปรากฏว่ามีหลายมาตราเอื้อต่อการสร้างสำนึกท้องถิ่นนิยม ที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนและท้องถิ่นมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่น[9]

เป็นการมุ่งแต่สร้างข้อเท็จจริง แต่ไม่ได้สัมพันธ์กับบริบทของการตื่นตัวของสำนึกท้องถิ่นนิยม และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น(จากสถาบันการศึกษาในสกุลนี้ก็มีความหลากหลาย อาทิ (1) ศึกษาท้องถิ่นในฐานะส่วนหนึ่งของศูนย์กลาง (2) หาตัวตนของท้องถิ่น เช่น งาน 2 ชิ้นของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2553) ก็ผลิตในยุคนี้ คือ *จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล: ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในภูเก็ต* (2528) และ *นครศรีธรรมราชในอาณาจักรอยุธยา* รวมถึงการปริวรรคเอกสารในท้องถิ่น เช่น *ตำนานพระยาเจือง* (2524) *กฎหมายมังรายศาสตร์* (2528) *หัตถกัมมวินิจฉัยบาฬีฎีกาสมุดิราช* (2527) เป็นต้น

9 เช่น มาตรา 46 ที่กำหนดให้ “บุคคลที่รวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ” และมาตรา

(รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540) บรรยากาศทางความคิดที่ให้ความสำคัญแก่ท้องถิ่นในช่วงนี้ทำให้เกิดงานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวใหม่ ในขณะเดียวกับที่ “ท้องถิ่น” และ “ชุมชน” มีความสำคัญมากขึ้นในการรับรู้ของสังคม อุดมการณ์ราชาชาตินิยมกลับยังคงมีพลังสูงอย่างยิ่ง กล่าวคือมีพลังสูงกว่าอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมและชุมชนนิยมอย่างเทียบกันไม่ได้ และมีผลต่อการสร้างและการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และความทรงจำเกี่ยวกับท้องถิ่นภายใต้โครงเรื่องแบบราชาชาตินิยมอย่างกว้างขวาง กอปรกับใน พ.ศ. 2539 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงครองราชย์ครบ 50 ปี จึงมีการจัดงานเฉลิมฉลอง เช่น งานฉลองเชียงใหม่ 700 ปี การสร้างอนุสาวรีย์พญาพลเมืองแพร่ เป็นต้น การสร้างอนุสาวรีย์ และหนังสืออนุสรณ์จึงเฟื่องฟูภายใต้บริบทของความเป็นปึมหามงคล และการเฉลิมฉลองดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาตินิยมอย่างกว้างขวาง[1] (ดูข้อถกเถียงใน, ชัยพงษ์ สำเนียง 2553)

การก่อตัวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม” เป็นการผนวกระหว่างประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมและท้องถิ่น ทรงพลังสูงสุดในช่วงทศวรรษ 2530 เนื่องจากมีการขยายตัวของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีทำให้ท้องถิ่นและคนในท้องถิ่นมีความสำคัญหรือมีความหมายต่อชาติ แต่ต้องอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติภายใต้พระบารมีของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ท้องถิ่นมีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่าด้านหนึ่งวางอยู่บนความต้องการแสวงหาตัวตนของท้องถิ่น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามพิสูจน์คุณค่าในกรอบอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ท้องถิ่นจึงเป็นอิสระ แต่เป็นส่วนหนึ่งของชาติที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ผลักวิถี

---

56 ที่ระบุว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้อยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง...” เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้เข้ามาจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ยังได้กำหนดบทบัญญัติในการเข้าถึงทรัพยากรของท้องถิ่นในมาตรา 79 ,84

10 การเขียนประวัติศาสตร์ที่มีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตร์เป็นแก่นแกนทรงอิทธิพลมาอย่างต่อเนื่อง แต่การประสานกันอย่างมีนัยสำคัญ และเฟื่องฟูในทศสรรษที่ 2530 เกิดภายใต้ปึมหามงคลที่ ร. 9 ทรงครองราชย์ครบ 60 ปีด้วย

ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นนี้ มิได้แสดงออกเฉพาะในงานเขียนประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังปรากฏในอนุสาวรีย์อีกด้วยอนุสาวรีย์จึงเป็นตัวบทหนึ่งที่สามารถถูกเขียนและถูกอ่านว่าเป็นตัวแทนของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมและท้องถิ่นนิยม (ชัยพงษ์ สำเนียง 2553) แนวทางของความคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม เน้นความสำคัญในบทบาทของกษัตริย์ทวีความสำคัญขึ้น ผ่านสถาบันการศึกษาต่างๆ มีการจัดสัมมนาอย่างกว้างขวาง เช่น รายงานเอกสารประวัติศาสตร์เรื่อง *เที่ยวเมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศสยามมกุฎราชกุมาร* งานชิ้นนี้พยายามชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และที่สำคัญคือการชี้ให้เห็นความก้าวหน้าของการศึกษาทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และวัฒนธรรม ของปัจจุบัน รวมถึงการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการสร้างชาติของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงนำเรื่องราวเกี่ยวกับ “พระร่วง” ให้มีบทบาทในหน้าประวัติศาสตร์ชาติและเป็นตัวแบบของการสร้างชาติในรัชสมัยของพระองค์ อีกทั้งยังเป็นการหาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ และยกระดับพื้นที่ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม[1] (จิราภรณ์ สถาปนะวรรธนะ และคณะ 2554: 70-104)

การเขียนประวัติศาสตร์เมืองเชียงคาน ในหนังสือ *ที่ระลึกในคราวเสด็จเยี่ยมจังหวัดเลย พ.ศ. 2498* (2498) ได้มีการบันทึกเรื่องราวของเมืองเชียงคานไว้อย่างละเอียด โดยไล่เรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เพียงสะท้อนถึงตัวตนของ

---

11 นอกจากนี้ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมีการเสนอภาพสังคมที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้ก่อรูปเห็นชัดเจนมาแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากความสมบูรณ์ของพื้นที่ที่มีมากพอรองรับการเคลื่อนย้ายประชากรทั้งในภูมิภาคและต่างภูมิภาค ด้านศาสนา ประเพณี และความเชื่อ (จิราภรณ์ สถาปณะวรรธนะ 2551) รัฐได้ใช้องค์กรทางศาสนาเป็นตัวจักรสำคัญที่จะสร้างคนให้มีความรู้ในแบบที่รัฐต้องการ และต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดของผู้คนในเรื่องความเชื่อไสยศาสตร์ให้เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่ปรับตัวได้ก่อนคือกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐ ในขณะที่ผู้คนในหัวเมืองต่างๆ ยังดำรงชีวิตแบบเดิมทั้งเรื่องความเชื่อและประเพณี ด้านเศรษฐกิจ รัฐได้ใช้องค์กรทางศาสนาเป็นตัวจักรสำคัญที่จะสร้างคนให้มีความรู้ในแบบที่รัฐต้องการ และต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดของผู้คนในเรื่องความเชื่อไสยศาสตร์ให้เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่ปรับตัวได้ก่อนคือกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐ ในขณะที่ผู้คนในหัวเมืองต่างๆ ยังดำรงชีวิตแบบเดิมทั้งเรื่องความเชื่อและประเพณี (เรื่องเดียวกัน: 100-106) และเป็นความสำเร็จอย่างงดงามเนื่องจากสามารถรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้อย่างสมบูรณ์ (เรื่องเดียวกัน: 135-156) ซึ่งแนวทางดังกล่าวก็วิวัฒน์ภายใต้รัฐส่วนกลางเช่นกัน

ท้องถิ่น หากยังเผยให้เห็นบทบาทของเมืองชายแดนในโครงสร้างของชาติสยาม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อ่อนด้วยกว่าจักรวรรดินิยมตะวันตก ความที่ว่า

> "... พอล่วงเข้า พ.ศ. 2255 ซึ่งเป็นเวลาที่กรุงล้านช้างแยกเป็นสองอาณาจักร เมืองเชียงคานโบราณเป็นเมืองหน้าด่านแม่น้ำโขงตอนใต้ของอาณาจักรล้านช้าง หลวงพระบาง เมื่ออาณาจักรทั้งสองไม่สามารถดำรงความเป็นเอกราชได้ ก็มารวมขึ้นอยู่ในราชอาณาจักรไทย ทางเมืองเชียงคานจึงได้ถูกกวาดต้อนให้อพยพมาตั้งหลักฐานอยู่ทางเขตบริเวณท้องที่เมืองปากเหือง และในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสเข้าไปปกครองดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบรรดาชาวเมืองเชียงคานโบราณก็พากันละทิ้งบ้านเรือนตลอดจนถิ่นที่ทำกินด้วยน้ำใจรักความอิสรภาพ จึงอพยพเข้ามาตั้งหลักฐานเมืองใหม่อยู่ที่เมืองอยู่ที่เมืองปากเหืองโดยชิ้นเชิง พร้อมทั้งได้นำชื่อเมืองเดิมมาเรียกเมืองใหม่ทางฝั่งขวาว่า เมืองเชียงคาน ส่วนเมืองเก่าก็กลายเป็นเมืองรกร้างว่างเปล่าไป..." (คณะกรรมการอำนวนการรับเสด็จฯ. 2498: 26-27)

หนังสือ *ที่ระลึกในคราวเสด็จเยี่ยมจังหวัดเลย พ.ศ. 2498 (2498)* ได้แสดงเหตุการณ์สำคัญของเมืองเชียงคานใน 7 ข้อนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเชียงคานมิได้ถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ของตนเองอย่างอิสระ แต่เป็นพื้นที่ชายขอบที่สยามใช้ประกอบสร้าง "ชาติไทย" ผ่านประวัติศาสตร์การเสียดินแดนของสยาม การรุกรานของจักรวรรดินิยม หรือหมาป่ากับลูกแกะ (ธงชัย วินิจจะกูล 2562ข) และการพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทย ภาพลักษณ์และความทรงจำของเชียงคานจึงไม่ใช่เพียงเมืองหนึ่งในภาคอีสาน แต่ทำหน้าที่เป็น "พื้นที่สัญลักษณ์" แทนความสูญเสีย การต่อต้าน และความจงรักภักดีที่มีรัฐไทยในช่วงสงครามเย็น

นอกจากนี้ยังเห็นได้จากการเล่าถึงบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์กรณีพระวอพระตา ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างเมืองในภาคอีสานหลายเมือง โดยเฉพาะเมืองหนองบัวลำพู ถูกทำให้เป็นบุคคลที่เข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภาร และสำนึกในพระกรุณาของกษัตริย์สยาม วีรกรรมที่ได้รับการยกย่องส่วนใหญ่ก็ล้วนเกิดจากการแสดงความจงรักภักดี ดังความที่ว่า

“พระวอและพระตา เดิมเป็นข้าราชสำนักของกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เกิดความขัดแย้งกับพระสริบุญสารผู้ครองเมือง จึงอพยพข้ามลำน้ำโขงมาสร้างเมืองเมื่อ พ.ศ. 2302 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ กษัตริย์องค์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยาคำกลอนอีสานโบราณกล่าวถึงพระวอ (พระวรราชภักดี) และพระตา ผู้สร้างเมืองหนองบัวลุ่มภู่...ได้สร้างกำแพงเมืองที่เชิงภูพานคำใกล้กับน้ำตกเฒ่าโต้ เมืองใหม่ที่สร้างขึ้นบริเวณหนองบัวลุ่มภูได้ชื่อว่า นครเขื่อนขันธ์ กาบแก้วบัวบาน หมายถึง เมืองที่มีภูพานคำมีหนองน้ำ (หนองซำช้าง) ที่เต็มไปด้วยบัวหลวง พระเจ้าสิริบุญสารแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตทราบว่าพระวอ พระตามาตั้งตนเป็นอิสระที่บริเวณหนองบัวลุ่มภูจึงส่งทัพมารุกราน มีการปะทะกันบริเวณช่องน้ำจั้น (น้ำตกเฒ่าโต) บนภูพานคำ สู้รบกันอยู่ประมาณ 3 ปี พระเจ้าสริบุญสารสามารถตีนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบานสำเร็จ พระตาเสียชีวิต พระวออพยพผู้คนไปสร้างเมืองใหม่บริเวณดอนมอแดง (ปัจจุบันคือจังหวัดอุบลราชธานี) พระเจ้าสิริบุญสารยังคงรุกราน พระวอเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2319 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดให้เจ้าพระยายกกองทัพขึ้นมาปราบกองทัพของกรุงศรีสัตนาคนหุตสำเร็จ นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานจึงขึ้นกับกรุงธนบุรีนับแต่นั้น” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2555: 28)

โครงเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะอัตลักษณ์ผ่านวีรบุรุษทางวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ ไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง การเขียนท้องถิ่นต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชาติเป็นสำคัญ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดภายใต้ความคิดรัฐเดี่ยวที่ล้นเกิน ส่งผลทำให้ “ท้องถิ่นที่อิสระ” กลายเป็นความไม่มั่นคงต่อรัฐ ไม่ได้มองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่จะมาช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งกลายมาเป็นปัญหาที่สำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์สกุลท้องถิ่นถึงปัจจุบันนี้

ช่วงทศวรรษที่ 2540 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโครงเรื่องแบบราชาชาตินิยมขยายตัวผ่านภาคราชการ มีส่วนต่อขยายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมกันอย่างคึกคัก เนื่องจากรัฐบาลได้จัดงานเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 72 พรรษา ใน พ.ศ. 2542 คณะกรรมการฝ่ายประมวณเอกสารและจดหมายเหตุพิจารณาดำเนินงานจัดทำหนังสือวิชาการสาขาต่างๆ เป็นที่ระลึกเพื่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง ประกอบด้วยหนังสือที่แสดงความเป็นชาติไทยที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณทั้งด้านประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ เกี่ยวกับตำรายา ภาษา

วรรณคดี ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา และธรรมชาติวิทยา ที่ว่าด้วยพืชพรรณไม้บนผืนแผ่นดินไทย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542)

หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโครงการนี้ประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมาของชื่ออำเภอทั้ง 4 ภาค คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของชื่ออำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคเหนือ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของชื่ออำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคกลาง (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของชื่ออำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคใต้ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของชื่ออำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542) หนังสือทั้ง 4 เล่มที่จัดพิมพ์นี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านการใช้อำเภอสำคัญในแต่ละภูมิภาคเป็นศูนย์กลางเพื่อชี้ให้เห็นความเป็นศูนย์กลางของความเป็นเมือง โดยแบ่งเนื้อหาของหนังสือแต่ละเล่มแบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ 1) สภาพทั่วไปของแต่ละอำเภอ 2) ประวัติความเป็นมาของชื่ออำเภอ 3) ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม 4) สถานที่สำคัญ และ 5) การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยทั้ง 5 ตอน จะเป็นกล่าวถึงความสำคัญของอำเภอในประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยแบ่งออกเป็นยุคสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ จนมาถึงการตั้งเป็นชื่ออำเภอในปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังกล่าวถึงการอพยพโยกย้ายของผู้คนเข้ามาอาศัยในอำเภอนั้นๆ ด้วย เช่น ชาวจีน ชาวมอญ ชาวลาวกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ใต้ร่มบารมีของกษัตริย์ เป็นต้น

โครงเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม ในกลุ่มนี้จึงเป็นการนำเอาพื้นที่ของตนเองไปผูกโยงกับความต่อเนื่องยาวนานของประวัติศาสตร์ชาติที่นำโดยพระมหากษัตริย์ กรณีอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ดังความว่า “*แม่สอดนับเป็นอำเภอที่*

เก่าแก่อำเภอหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย เพราะคนทั่วไปเชื่อกันว่าเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า เมืองฉอด โดยมีการกล่าวถึงในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ...นักปราชญ์ส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า เมืองฉอดของขุนสามชนนั้น น่าจะหมายถึง แม่สอด เพราะคำว่าฉอด เพี้ยนเป็นคำว่า สอด..." (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542: 23)

หากไม่ใช่อำเภอเก่าแก่ในประวัติศาสตร์ชาติก็มักจะเป็นการเชื่อมโยงสถานที่โบราณคดี และหลักฐานจากวัดว่าอารามต่างๆ ตัวอย่างอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ที่ว่า

> "...เมื่อได้วิเคราะห์ดูจากหลักฐานขุดคลองลัดในประวัติศาสตร์แล้ว ก็คงกล่าวได้ว่าบริเวณตำบลบางใหญ่ในคลองแม่น้ำอ้อมน่าจะพัฒนาขึ้นเป็นสังคมชาวสวนที่ขยายตัวมาจากย่านลำน้ำอ้อมที่บางกอก เมื่อมีการขุดคลองบางกอกน้อยมาเชื่อมกับคลองบางกรวย มาแต่สมัยรัชกาลของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์เป็นต้นมา..." (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2542: 5)

นอกจากชุดหนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเชิงภูมิภาคแล้วในปีเดียวกัน (พ.ศ. 2542) คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542 เห็นชอบในการที่กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทยร่วมกันจัดทำหนังสือ "วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา" 76 จังหวัด เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในนามของรัฐบาล การจัดทำหนังสือเล่มนี้นำเรื่องของวัฒนธรรมเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกระดับเข้มข้นยิ่งขึ้น และเป็นการนำร่องให้มีการพัฒนาสร้างสรรค์หนังสือชุดวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่นๆ เป็นส่วนเสริมนโยบายพื้นฐานของรัฐ เป็นการเปิดโอกาสให้ทั่วทุกท้องถิ่นไทยได้สนอง

พระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยกำหนดโครงสร้างหนังสือให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระของท้องถิ่นอย่างกว้างๆ ประกอบด้วยเรื่องภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ มรดกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี และโครงการตามพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพัฒนาชนบท (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, 2542) อย่างไรก็ดี หนังสือกลุ่มนี้เป็นการอธิบายภาพท้องถิ่นกว้างๆ ไม่สามารถเป็นเอกสารอ้างอิงในงานวิจัยระดับสูงได้ แต่กลับสร้างการรับรู้ต่อท้องถิ่นอย่างกว้างขวางในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม

การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมในระดับภาคและจังหวัดโดยองค์กรราชการส่วนกลางแล้ว ยังมีการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยองค์กรส่วนท้องถิ่นด้วย โดยเฉพาะเทศบาล เป็นการเล่าเรื่องท้องถิ่นของตนเองผ่านตำนานของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น อาทิ *เล่าขานเมืองลำพูน* (ปารเมศ วรรณสัย 2546) ที่จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีทำบุญฉลองอนุสาวรีย์พระนางจามเทวี เนื้อหาในหนังสือพยายามเน้นไปที่ความสำคัญของอาณาจักรหริภุญชัยและบทบาทของพระนางจามเทวี รวมทั้งความสำคัญในการเผยแพร่พุทธศาสนา ก่อนที่จะเป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่และเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยามในเวลาต่อมา โดยให้เหตุผลในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามคือ “... ปี พ.ศ. 2431 เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 7 ถึงแก่พิราลัย ได้เกิดการแย่งชิงอำนาจขึ้นท่ามกลางทายาทจึงเป็นโอกาสอันดี ของทางส่วนกลางที่จะใช้ฉวยข้ออ้าง เข้ามาจัดระเบียบการปกครองเมืองลำพูนใหม่ อย่างเบ็ดเสร็จเรียบร้อย” (เรื่องเดียวกัน: 30) หรืองานของ บดินทร์ กินาวงศ์ เรื่อง *เจ้าหลวงกาวิละ วีรบุรุษแห่งล้านนา* (2548) และ*เจ้าอัตถะวรปัญโญ ขอเป็นเจ้าหลวง ไม่ขอเป็นเจ้าฟ้า* (2557) ที่แม้จะเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแต่โครงเรื่องหลักกลับเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

นอกจากนี้การเขียนพื้นที่ท้องถิ่นในรัฐสมัยใหม่ยังมีโครงเรื่องที่ยึดโยงกับความเป็นไทยที่เก่าแก่ และต่อสู้กับภัยคุกคามอย่างลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้จากหนังสือ *มองท้องถิ่นไทยผ่านรัฐสมัยใหม่* (2564) ของกรมศิลปากร กรณีของการเขียนประวัติศาสตร์จังหวัดลพบุรีและจังหวัดชัยภูมิ โดยให้ภาพประวัติศาสตร์ของทั้งสองเมืองที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยแต่โบราณ โดยเน้นย้ำว่า “...หากจะกล่าวว่า

“ประวัติศาสตร์ลพบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของ “ประวัติศาสตร์ไทย” หรือหาก “ประวัติศาสตร์ไทย” ละเลยไม่เคยกล่าวถึง “ประวัติศาสตร์ลพบุรี” เรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยก็จะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่เห็นถึงพัฒนาการของบ้านเมืองในบริเวณที่ราบภาคกลาง โดยเฉพาะอาณาจักรอยุธยา ราชธานีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย...” (กรมศิลปากร 2564: 109) ส่วนประวัติศาสตร์จังหวัดชัยภูมิ ถูกเขียนในฐานะประวัติศาสตร์ยุคแรกเริ่มของวัฒนธรรมทวารวดี เป็นหลักฐานยืนยันความเก่าแก่ของดินแดนประเทศไทย โดยฉายให้เห็นว่าอาณาบริเวณแห่งนี้มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่มทางประวัติศาสตร์ (กรมศิลปากร 2564: 165) และในช่วงหลังตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490-2520 ประวัติศาสตร์ของเมืองชัยภูมิเน้นให้เห็นภัยคุกคามของชาติในนามพรรคคอมมิวนิสต์ โดยประวัติศาสตร์ช่วงหยังนี้จะยึดโยงอยู่กับนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐ เช่น การจัดตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) การจัดชุดข่าวสารเคลื่อนที่ (ขสท.) การจักดการฝึกอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) เป็นต้น[1] ทั้งนี้ เพราะชัยภูมิและภาคอีสานเป็นฐานที่มั่นที่สำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเป็นภัยคุกคามการดำรงอยู่ของชาติ การเขียนประวัติศาสตร์ทำนองนี้ เพื่อยืนยันปฏิบัติการของรัฐเพื่อรักษาชาติ และความมั่นคงทางการเมืองโดยผ่าน “วีรบุษ” ที่สู้รบกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยอุทิศชีวิตไว้เป็นเกรียติยศในฐานะวีรบุรุษของจังหวัด (กรมศิลปากร 2564: 174) ท้องถิ่นในโครงเรื่องนี้จึงเป็นแต่ชาติที่สถิตย์ลงไปในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การเขียนอดีตใหม่เพื่อสร้างการรับรู้หัวเมืองนอกศูนย์กลาง[1] เป็นการเขียน “ประวัติศาสตร์ของรัตนโกสินทร์ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เท่านั้น ดังนั้นการเขียนอดีตเช่นนี้ จึงเป็นไปเพื่อสร้างรัฐไทยสมัยใหม่ที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วง 3 ทศวรรษหลัง มีแนวโน้มที่ไม่ได้เป็นการเขียนอดีตของบ้านเมืองนั้นๆ นี่คือ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นอิสระ หรือประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงตัวตนของคนในท้องถิ่นที่ต้องการให้คนเหล่านี้มีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์[1] กล่าวถึงที่สุด รัฐสมัยใหม่ไม่ได้สร้างขึ้นมาอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเป็น

12 เรื่องเดียวกัน, หน้า 174

13 ผ่านพงศาวดาร ตำนานพื้นเมืองจำนวนมาก เช่น พงศาวดารโยนก ประวัติศาสตร์อีสาน พงศาวดารพม่า การเขียนประวัติศาสตร์ เพื่อยืนยันอำนาจของสยามที่มีเหนือหัวเมืองต่างๆ

14 ลองไปดูตามพิพิธภัณฑ์ตามจังหวัดต่างๆ ก็ได้ว่า มีโครงเรื่องในลักษณะที่จังหวัดนั้นสวามิภักดิ์กับสยาม

ปึกแผ่นมาแต่ไหนแต่ไร แต่สร้างขึ้นจากการยึดกุมสำนึก ชีวิต จิตใจ และเปลี่ยนระบบภาษาของผู้คนผ่านระบบการศึกษา และตำแหน่งแห่งที่ของผู้คนในนานาชาติให้เป็นไทย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ค่อยๆ ก่อตัวมาต่อเนื่องยาวนาน และส่งผลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ไม่มีเรื่องเล่าของท้องถิ่นในนั้น เพราะไม่เคยมีท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ เป็นแต่เพียงการเขียนส่วนต่อขยายของประวัติศาสตร์ชาติเป็นด้านหลัก

สรุป

ประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักที่เป็นเส้นตรงต่อเนื่องตั้งแต่สุโขทัยถึงปัจจุบันถูกนำไปใช้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักไม่มีพื้นที่ให้กับท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นล้านนา อีสาน มลายู ปัตตานีในฐานะ “รัฐอิสระ” จะมีก็เป็นเพียงการพูดถึงการสวามิภักดิ์มาอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของสยาม แทบไม่เห็นตัวตนที่อิสระ หรือการต่อต้าน ขัดขืน ต่อรองของคนในหัวเมืองต่าง ๆ ในการสร้างรัฐสมัยใหม่ของไทย จากงานนี้ค้นพบว่า *ประการแรก* ในทศวรรษ 2520[1] เริ่มมีหน่ออ่อนของการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยม และสัมมนาประวัติศาสตร์เกิดกระแสของการเขียนประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ขึ้นมาซึ่งมีลักษณะเป็น “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยม” เพื่ออธิบายตัวตนของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ไม่มีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงเริ่มมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมที่อธิบายตัวเองเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งของชาติเพื่อให้ท้องถิ่นมีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้ตัวตนของคนท้องถิ่นถูกทำให้เป็นส่วนขยายของประวัติศาสตร์ชาติไทยในที่สุด อดีตเช่นนี้สัมพันธ์กับการสร้างตัวตน สำนึก อัตลักษณ์ และความเป็นประวัติศาสตร์ของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ รวมถึงกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของเราในชาติด้วย (ดูเพิ่มเติมใน ชัยพงษ์ สำเนียง 2564ข)

ประการที่สอง การเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังทศวรรษ 2540 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ การครองราชย์ครบ 60 ปีของในหลวงรัชกาลที่ 9 ทำให้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่มีแก่นแกนสำคัญอยู่ที่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือเรียกอีกอย่างว่า

อย่างไร หรือสยามทำคุณงามความดีอะไรให้กับเมืองนั้นๆ บ้าง

15 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม” เป็นการผสมระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยมกับประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม เพื่อทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีตัวตนที่ยึดโยงกับชาติที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง[1] เพราะลำพังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่มีพลังในการอธิบายให้เป็นที่รับรู้ได้อย่างกว้างขวาง[1] (ชัยพงษ์ สำเนียง 2564ก) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมที่ขาหนึ่งก็พยายามอธิบายตัวตนของท้องถิ่น อีกขาก็พยายามยึดโยงกับชาตินิยมที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง เพื่อแสดงความจงรักภักดีของมีต่อสถาบันกษัตริย์ด้วย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยมกลายเป็นแค่เศษเสี้ยวหนึ่งของที่ช่วยค้ำจุนประวัติศาสตร์ชาติ ไม่มีคนในท้องถิ่นอยู่จริงๆ และยังทำให้ไม่เห็นพลวัตของท้องถิ่นในมิติเชิงเวลาของประวัติศาสตร์ (ดูข้อถกเถียงใน ธงชัย วินิจจะกูล 2562ก) ส่วนหนึ่งเกิดภายใต้ความคิดรัฐเดี่ยวที่ล้นเกิน ส่งผลทำให้ “ท้องถิ่นที่อิสระ” กลายเป็นความไม่มั่นคงต่อรัฐ ไม่ได้มองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะมาช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ประชาชาติ

ประการที่สาม แม้ว่าโครงเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะแอบอิงกับรัฐส่วนกลาง ด้วยบริบทหลายประการดังที่ได้ยกตัวอย่างในงานข้างต้นตั้งแต่การสร้างรัฐ และความคิดครอบงำในการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมที่ทรงอิทธิพล แต่ในอีกด้านการเขียนในโครงเรื่องทำนองนั้น ก็สะท้อนการดิ้นรนต่อสู้ของ “ผู้คน” และ “ท้องถิ่น” ในพื้นที่ที่จำกัดให้มี

---

16 จะเห็นได้จากการกรณีเจ้านายฝ่ายเหนือ ผู้ว่าราชการจังหวัด และข้าราชการในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศมีการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นความจงรักภักดีที่มีต่อราชวงศ์จักรี

17 ยกตัวอย่างกรณีประวัติศาสตร์เมืองแพร่ หากอธิบายในลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงการต่อต้านของเงี้ยวที่เกิดจากการกดขี่ของสยามในทศวรรษ 2540-2550 คงไม่สามารถอธิบายได้ แต่ประวัติศาสตร์เมืองแพร่มักถูกอธิบายกรณีกบฏเงี้ยวเมืองแพร่กับเจ้าหลวงว่าเจ้าหลวงเมืองแพร่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการก่อกบฏ หรือถูกยุยงปลุกปั่นจากคนรอบข้าง หรืออิ่งกว่านั้นคือ อธิบายว่าเจ้าหลวงเมืองแพร่เป็นสายลับของรัชกาลที่ 5 เพื่อสืบข่าวจากฝรั่งเศสในการรักษาเอกราชของภาคเหนือไว้ การเขียนอดีตใหม่เช่นนี้ได้สร้างสำนึก และตำแหน่งแห่งที่ใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ กรณีของเมืองแพร่ได้ทำให้ตำแหน่งแห่งที่ของเจ้าหลวงถูกรับรู้ใหม่ที่เปลี่ยนจาก “เจ้าหลวงกบฏ” กลายเป็น “เจ้าหลวงผู้จงรักภักดี” (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564ข) ดูเพิ่มใน, ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564ก; ข. ได้อธิบายการเขียนประวัติสาสตร์ใหม่ของเมืองต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับการขึ้นมามีอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยอย่างไม่มีมาก่อน การอธิบายการเขียนประวัติศาสตร์สามารถดูได้ในงานของ ธงชัย วินิจจะกูล. *ออกนอกขนบประวัติศาสตร์ไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกขนบและวิธีวิทยาทางเลือก*. นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2562. และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับ. กรุงเทพฯ : 6 ตุลารำลึก, 2544.

ตัวตน โดยประนีประนอมกับโครงเรื่องหลักเพื่อสร้างที่ทางและตัวตนผ่านเรื่องเล่าในโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติ จะกล่าวว่าเป็นการไม่จำนนบนหนทางที่คับแคบก็ย่อมได้

ท้ายสุด *ประการที่สี่* การอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่สามารถมองแค่เป็นส่วนหนึ่งประวัติศาสตร์ชาติไทย หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นราชาชาตินิยม เป็นแค่ส่วนแยกส่วนย่อยของประวัติศาสตร์ชาติ แต่ควรอธิบายในฐานะความสัมพันธ์ของผู้คน เราจึงเห็นการแย่งชิงความหมายและความทรงจำในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ท้องถิ่นพยายามดิ้นรนและสร้างโครงเรื่องต่างๆ ทั้งปะทะประสานกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือโอนอ่อน และความหมายของผู้คนกลุ่มต่างๆ เพื่อสถาปนาให้ผู้คนมีที่ยืนในประวัติศาสตร์ และมีตัวตนในเวลาหนึ่งๆ ถ้าเป็นเช่นนั้นการมีพื้นที่ให้กับคนกลุ่มต่างๆ ให้พวกเขาสามารถส่งเสียงได้ในประวัติศาสตร์ ถ้ามองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะ “ประวัติศาสตร์ประชาชน” ให้คนธรรมดาสามัญมีตำแหน่งแห่งที่ในประวัติศาสตร์ ซึ่งความทรงจำใหม่นี้จะเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ให้สามัญชนเป็นองค์ประธานของประวัติศาสตร์ชาติ พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่เปิดกว้างจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้อยู่กันอย่างสันติ และสามารถให้พื้นที่กับคนกลุ่มต่างๆ ที่ไร้เสียงไร้ตัวตนได้

ภาษาไทย

กรมศิลปากร, 2524. **ตำนานพระยาเจือง.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____, 2564. **มองท้องถิ่นไทยผ่านรัฐสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2555. **ทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยชุด ภาคอีสาน (หนองบัวลำพู) : ภูมินิเวศ, โบราณคดีและประวัติศาสตร์, กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชน, ศิลปวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, 2542**. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคเหนือ.** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

_____, 2542. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคเหนือ.** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

_____, 2542. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคกลาง.** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม2542.

_____, 2542. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคใต้**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

_____, 2542. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

_____, 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์.** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชมนพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542, หน้า คำแถลง

คณะกรรมการอำนวนการรับเสด็จฯ, 2498. **ที่ระลึกในคราวเสด็จเยี่ยมจังหวัดเลย.** มปพ.

จิราภรณ์ สถาปนะวรรธนะ และคณะ, 2554. **การวิจัยเอกสารประวัติศาสตร์เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งดำรงพระยศสยามมกุฎราชกุมาร พ.ศ.2450.** พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,

_____, 2551. **การวิจัยเอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือของรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120).** พิษณุโลก : สาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ชมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์, 2521. **การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475.**วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชนิดา พรหมพยัคฆ์ และณัฏฐพงษ์ สกุลเลี่ยว, บรรณาธิการ. 2563. **วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : ศยาม.

ชนิดา ชิตบัณฑิต, 2550. **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชัยพงษ์ สำเนียง, 2551. **พลวัตการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ 2445-2550**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____, 2553. การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร่” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย”: จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี ตีพิมพ์ใน **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร**, 30, (1).

_____, 2564ก. **กบฏเงี้ยว การเมืองของความทรงจำ ประวัติศาสตร์ขบวนการเคลื่อนไหวของ “คนล้านนา”**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน).

_____, 2564ข. **ประวัติศาสตร์เมืองแพร่: รัฐจารีตสู่การสร้างอาณานิคมภายในภายใต้วาทกรรม “รัฐชาติ**. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ไชยันต์ รัชชกูล, 2549**. การรับรู้และการทำความเข้าใจอดีต.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____, 2560. **อาณานิคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์ : การก่อรูปรัฐไทยสมัยใหม่จากศักดินานิยมสู่ทุนนิยมรอบนอก.** กรุงเทพฯ : อ่าน.

ชูสิทธิ์ ชูชาต, 2523. **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือ พ.ศ.2394-2475.** ปริญญานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

เตช บุนนาค, 2548. **การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. 2435-2458: กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เตือนใจ ไชยศิลป์, 2536. **ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437-2476**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2548. หน้า 255-259.

ธงชัย วินิจจะกูล, 2530. “ประวัติศาสตร์การสร้าง “ตัวตน”. ใน สมบัติ จันทรวงศ์และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรษณาธิการ. **อยู่เมืองไทย: รวมบทความทางสังคมการเมืองเพื่อเป็นเกียรติแด่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี**. กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์.

_____**,** 2544. ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคมอำพรางสู่ราชาชาตินิยมใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อของกระฎุมพีไทยในปัจจุบัน. **ศิลปวัฒนธรรม** 23 (1).

_____, 2562ก. **ออกนอกขนบประวัติศาสตร์ไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกขนบและวิธีวิทยาทางเลือก.** นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน.

_____, 2562ข. ประวัติศาสตร์การสร้างตัวตน. ใน. **โฉมหน้าราชาชาตินิยม : ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทย.** นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน.

นคร พันธุ์ณรงค์, 2516. **การเจรจาข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนลานนาไทยพม่า สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง 2428-2438.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชา

ประวัติศาสตร์ วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร.

_____, 2540. **ปัญหาชายแดนไทย-พม่า.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2509. **การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____, 2523. **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพงศาวดารอยุธยา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

_____, 2538. "สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย." ใน **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม รัฐ และรูปการณ์ จิตสำนึก**. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____, 2553. จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล : ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต. ใน **กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์และวัติศาสตร์นิพนธ์.** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____, 2550. 200 ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย และทางข้างหน้า. ใน **กรุงแตกพระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์**. กรุงเทพฯ : มติชน. หน้า 3-39.

บดินทร์ กินาวงศ์, 2548. **เจ้าหลวงกาวิละ วีรบุรุษแห่งล้านนา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

_____, 2557. **เจ้าอัตถะวรปัญโญ ขอเป็นเจ้าหลวง ไม่ขอเป็นเจ้าฟ้า** เชียงราย : ล้อล้านนา.

ปริศนา ศิรินาม, 2516. **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปารเมศ วรรณสัย, 2546. **เล่าขานเมืองลำพูน คำบรรยายภาพปั้นฉากหลังอนุสาวรีย์พระนางจามเทวี ตำนานประวัติศาสตร์เมืองลำพูน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. ลำพูน : เทศบาลเมืองลำพูน.

พัฒนา กิติอาษา, 2546. **มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

มาลินี คุ้มสุภา, 2548. **อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น.** กรุงเทพฯ : วิภาษา.

ยงยุทธ ชูแว่น, 2548. **โครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา เรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. สำนักงานส่งเสริมการวิจัย.

_____, 2562. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย.** กรุงเทพฯ : ยิบซี กรุ๊ป.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540.

สมเกียรติ วันทะนะ, 2524. ทฤษฎีกำเนิดโลก กำเนิดสังคม และกำเนิดรัฐ. จากอัคคัญญสูตร ไตรภูมิพระร่วง ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา." **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 11.1, 99–115.

สรัสวดี ประยูรเสถียร, 2524. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436–2476).** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สรัสวดี อ๋องสกุล, 2544. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สายชล สัตยานุรักษ์, 2550. **โครงการ ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535) :รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 239-258.

สายพิณ แก้วงามประเสริฐ, 2538. **การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี.** กรุงเทพฯ : มติชน.

สุเทพ สุนทรเภสัช, 2548. **มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์: รวมความเรียงว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

หจช. ร. 5 ม.16.1/19, **เรื่องจัดการแก้ไขเรื่องสัญญาป่าไม้ที่ขัดข้องกับบริษัทต่างๆ และเจ้านายเมืองแพร่ยกเงินแก่บริษัท** (ร.ศ. 119) พ.ศ. 2443.

หจช. ร.5 2/10, **พระบรมราโชบายการเล่าเรียนเมืองเชียงใหม่ สำเนาที่ 24/1589.** วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124 ร.ศ 124.

หจช. ร.5 ต.40/3ม, **เขตแดนอังกฤษทางหัวเมืองมณฑลลาวเฉียง.** (17-23 ธันวาคม 2435)

หจช. ร.5ม. 5.1/8, **พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ ถึงพระยาศรีสหเทพ**, รศ. 119

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2538. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____, 2541. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____, 2548. **ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชนทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์** . กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีธน คำแปง (ปริวรรต), 2527. หัตถกัมมวินิจฉัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช: ต้นฉบับวัดศรีโคมคำ อ.เมืองพะเยา. ใน **หนังสือปริวรรตจากคัมภีร์ใบลาน: ตำนานเมืองและกฎหมายล้านนา.** ลำดับที่ 3–4. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2527. ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21. ใน **ปรัชญาประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

_____, 2549. **วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: คบไฟ.

อุบลศรี อรรถพันธุ์, 2524. **การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แอนเดอร์สัน, เบนเนดิกท์, 2552. **ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม. แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Benedict, 1991. **Imagined communities : reflections on the origin and spread of nationalism**. London : Verso.

Carr, E. H, 1961. **What Is History?**. London : University of Cambridge & Penguin Books.

Chaiyan Rajchagool, 1994. **The Rise and fall of the Thai absolute monarchy: foundations of the modern Thaistate from feudalism to peripheral capitalism**. Bangkok: White Lotus.

Foucault, Michel, 1977. **Discipline and punish : the birth of the prison**. translated by Alan Sheridan New York: Pantheon Books. London : Tavistock.

Hechter, Michael, 1975. **Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development. 1536–1966**. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

_____, 2005. **Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State**. New York: Routledge.

Lenin, V.I, 1956. **The Development of Capitalism in Russia.** Moscow : Foreign Languages Pub.

Ranke. Leopold von, 1973. **The Theory and Practice of History.** Edited by Georg G. Iggers and Konrad von Moltke. New York: Bobbs-Merrill.

Scott, James C, 1998. **Seeing like a state: how certain schemes to improve the human condition have failed**. New Haven [Conn.]: Yale University Press.

Tej Bunnag, 1977. **The Provincial administration of Siam, 1892-1915 : the Ministry of Interior under Prince Damrong Rajanubhab**. Kuala Lumpur : Oxford University Press.

Thongchai Winichakul, 1994. **Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation**. Honolulu: University of Hawaii Press.

Vandergeest, Peter, and Peluso, Nancy Lee, 1995. "Territorialization and state power in Thailand." **Modern Asian Studies** 24. no 3: 385-426.

White, H, 1978. **Tropics of discourse: Essays in cultural criticism**. Baltimore: Johns Hopkins University Press.